

**O'QUVCHILARNI MA'NAVIY VA AXLOQIY TARBIYALSHDA PEDAGOGIK
TADBIRLARNI ÒRNI VA AHAMIYATI**

Xallokova Maksudaxon Ergashevna,

*fardu, maktabgacha ta'lim kafedراسi katta o'qituvchisi,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (phd)*

Yusupova Feruza Abdubannob qizi

FarDU, 2-kurs magistranti

O'quvchining axloqiy ong va tafakkuri estetik his-tuyg'ulari bilan o'zaro aloqada shakllanadi. Estetik did, kundalik hayotdagi go'zallikni his etish, undan zavqlanish, tabiatdagi nafosatni tushunish va uni idrok qilish ma'naviy madaniyatlilikning mezonlaridan hisoblanadi. O'quvchining estetik madaniyati voqea-hodisalarni nafis va nozik idrok etishdan boshlanadi. Estetik idrok etish jamiyat va tabiatdagi voqea-hodisalarni tanlab idrok etishdan iboratdir. Turli-tuman axborotlarni tanlash asosida o'quvchi ongida uning his-tuyg'ularini qo'zg'aydigan, unda huzur, quvonch, g'amginlik yoki boshqa holatlarni vujudga keltiradigan narsa va hodisalarning timsollari yaratiladi. O'quvchining estetik madaniyati yuqori bosqichga ko'tarilishidan estetik his muhim o'rinni egallaydi. Estetik his insonni o'rab turgan muhitga munosabatining asosiy shakli bo'lib, hayot haqiqatini o'zlashtirishning, ijodiy fikrlash qobiliyatini ta'minlashning asosiy bosqichidir. Estetik his o'quvchining aqliy rivojlanishiga, bilim doirasining shakllanishiga, ijodiy qobiliyatining rivojlanishiga ta'sir etadi. Estetik his orqali o'quvchida ijobiy maqsadlar paydo bo'ladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari voqea-hodisalar, san'at va adabiyot asarlaridan estetik zavq olishi uchun u go'zallikni his eta bilishi, undan ta'sirlanishi, hayot go'zalligi, ijodiy badiiy yutuqlardan ilhomlanish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Buning uchun o'quvchi, avvalo, adabiyotni, san'atni bilishning ikkita eng muhim – adabiyot, san'at asarini bevosita idrok etish va uni baholash kabi tomonlariga alohida e'tibor berishi zarur.

Ma'naviy manbaalarni estetik bilish jarayonida o'quvchida estetik did, estetik g'oya, go'zallikdan estetik zavqlanish qobiliyati shakllanadi. Estetik his o'quvchida estetik didni paydo qiladi. Psixologik nuqtai nazardan estetik did hissiy va aqliy turmush tarzini uzviy bog'lab turuvchi shaxsning qobiliyatidir. O'quvchining estetik didi uning o'rtoqlari, jamoasi, oila a'zolari, jamoatchilikning xulq-atvori, hatti-harakatlari, muloqot madaniyati, milliy, umuminsoniy qadriyatlarga munosabatlarida namoyon bo'ladi. Estetik madaniyatning asosini tashkil qiladigan estetik idrok, estetik hissiyot, estetik

did, qarashlar, ishonch, talab kabi belgilari estetik g'oya uchun manbaa bo'lib xizmat qiladi.

Estetik g'oyada go'zallik, hayotning rivoji, estetik hissiyot, qiziqish, ehtiyoj, munosabat hissiy shaklda ifodalanadi. Estetik g'oya ma'lum tarixiy sharoit, madaniy manbaa turi va janr xususiyatlaridan kelib chiqib, go'zallikni qaror toptirish, hayotni takomillashtirish orqali ifoda etiladi. Estetik g'oyani qaror toptirishda tarixiy shaxslar, badiiy asar qahramonlarining fikrlari, hissiyotlari, didlari orqali hayot haqiqati estetik baholanadi. Ashyoviy qadriyatlar esa hayot haqiqati estetik tasvirini to'ldiradilar, o'quvchi ko'z o'ngida yaxlit estetik g'oyani vujudga keltirishga xizmat qiladi.

Estetik g'oya o'zgaruvchan bo'lib, jamiyatdagi munosabatlar bilan boyib, o'zgarib boradi. Masalan, har qanday adib yoki hunarmand o'z ishi natijasi bilan hech qachon qoniqmaydi, ma'lum bir asarni, timsollarni, mehnat mahsulini yaratgach, yana unda yangi-yangi orzular, fikr-o'ylar, rejalar paydo bo'ladi. Estetik g'oya bo'lganligi uchun yozuvchi yoki hunarmandning maqsadi, vazifalari uzluksiz o'zgarib turadi. Shuningdek, o'quvchidagi yangi-yangi orzular, nuqtai nazarlar, rejalar, orzu-o'ylarning paydo bo'lishi bilan, undagi estetik g'oya to'lishib, rivojlanib boradi.

Demak, o'quvchining estetik madaniyati va intellekti uning chuqur estetik bilim va qiziqishi, yuksak estetik didi, estetik ehtiyoji, badiiy-estetik voqea-hodisalarni tahlil etish qobiliyati, estetik hissiyoti, o'z bilimini estetik jihatdan boyitishga talabining kuchliligi bilan izohlanadi.

O'quvchi jamiyatning badiiy-estetik hayotida, uning rivojlanishida bevosita yoki bilvosita ishtirok etadi. U bu jarayonda insoniyat tomonidan yaratilgan badiiy-estetik manbaalarni, qadriyatlarni o'rganadi, ularning rivojlanishiga o'z hissasini qo'shadi. Shu asnoda o'quvchi jamiyatning badiiy-estetik munosabatlari tizimida ma'lum o'rinni egallaydi. Shuning uchun jamiyatning badiiy-estetik rivojlanish jarayonida ishtirok etmagan, uni targ'ib qilmagan, undan ta'sirlanmagan, ilhomlanmagan, amaliy faoliyatida foydalanmagan o'quvchi shu jamiyatning yaxlit shakllangan a'zosi bo'lishi mumkin emas.

Badiiy ilmiy meros ma'naviy asosga ega bo'lib, uning moddiy asosini nashriyotlar, kinoteatrlar, kutubxonalar, kontsert zallari, teleko'rsatuv, radio va boshqalar tashkil qiladi. O'quvchining intellektual madaniyatini shakllantirishda yetakchi o'rinni egallaydigan adabiyot va san'at asarlari, badiiy-estetik an'analar, bayramlar ma'naviy asos bo'lib xizmat qiladi.

Ilmiy adabiyotlarda intellektual merosning o'ziga xos bo'lgan bir qator qonuniyatlari aniqlab va asoslab berilgan. Shular jumlasiga badiiy madaniyatning ijtimoiy-iqtisodiy tuzum xarakteriga bog'liq ravishda

rivojlanishi, milliy xarakteri, mustaqilligi, jamiyat taraqqiyoti jarayonida mavqegining oshib borishi, shaxsning ma`naviy dunyosiga ma`naviy madaniyatlarning boshqa qirralari bilan kompleks ravishda ta`sir etishi kabilar kiradi. Badiiy madaniyatning mazmuni – uning milliyligi va umuminsoniyligi, badiiy boyliklarning hammabopligi, badiiy san`at asarlarining insonparvarligi, istiqbolliligi, g'oyaviy pishiqligi, hayotiy mushtarakligi bilan baholanadi. Badiiy madaniyat ma`naviy madaniyatning muhim tarkibiy qismi sifatida o'ziga xos estetik, aqliy, axloqiy, mafkuraviy aloqa vazifalarini bajaradi.